

CERAMICA COȚOFENI DE LA ROMÂNEȘTI - PEȘTERA CU APĂ (COM. CURTEA, JUD. TIMIȘ)

Marius Moga, Mihai-Sorin Sîrbu

1. Localizarea și descrierea sitului

Localitatea Românești (com. Curtea, jud. Timiș) se află situată în partea de est a județului Timiș, la aproximativ 60 km de orașul Lugoj, în bazinul superior al râului Bega.

Situl în discuție, *Peștera cu Apă*¹, este situat la SE de satul Românești, în versantul stâng al Văii Pustina, la 2,2 km în amonte de confluența acestui pârâu cu Bega Poienilor în versantul nordic al *Dealului lui Filip*, numit și *Dosul Peșterii* (Pl. I).

Peștera cu Apă, cod hidro-speologic 2273/1, mai este cunoscută și sub denumirile²: Peștera Mare de la Fereșești, Peștera de la Românești, Peștera Românești-Fereșești, Rumunyes-barlang, Facsadi-barlang. Cavitata este o peșteră activă având o dezvoltare de 1386 m³ (Pl. II).

2. Istoricul cercetărilor

Primele studii științifice au fost efectuate încă din 1872 fiind de natură geologică și faunistică⁴. Cercetarea arheologică a fost inițiată de Marius Moga în 1948⁵ iar apoi reluată de Ion Stratan și Florea Mogoșanu în 1960-1961⁶. În anul 1963, peștera face obiectul unor cercetări speologice complexe și se întocmește planul cavității⁷, pentru ca cercetarile arheologice să se reia în 1991⁸ de un colectiv format din Florin Drașovean, Florin Gogâltan și Petru Rogoza. Situl este parțial deranjat de unele săpături neautorizate efectuate atât în perioada modernă dar și mai recent între 1988-1989⁹.

Studiul de față analizează ceramica Coțofeni din campania din 1948 condusă de Marius Moga¹⁰. O parte a acestor materiale a fost publicată de către P. I. Roman în 1976 în cadrul monografiei culturii Coțofeni¹¹, însă cea mai mare parte a materialului ceramic a rămas în afara circuitului științific¹².

3. Elemente de tehnologie a ceramicii

Ceramica Coțofeni de la Românești - *Peștera cu Apă*, se împarte în două categorii: ceramică fină și uzuală.

Ceramica fină, este de bună calitate, realizată dintr-o pastă bine frământată; ca degresanți s-a utilizat nisip fin, destul de rar pietricele și cioburi pisate. Arderea vaselor s-a făcut atât oxidant cât și reducător, ceramica variind din punct de vedere al culorii: negru, brun sau cărămiziu. Ceramica fină este în general bine lustruită, îndeosebi categoria de culoare neagră.

Ceramica uzuală, este mai numeroasă în raport cu cea fină, utilizându-se ca degresant nisip și frecvent pietricele, în câteva cazuri am sesizat mică folosită ca degresant, în afară de mica existentă în mod natural în zacamintele de argilă¹³ sau în nisipul folosit ca degresant. Arderea ceramicii uzuale este în general oxidantă predominând fragmentele de culoare cărămizie. În general ceramica uzuală nu este lustruită dar există și cazuri în care se observă un lustru ușor.

4. Forme ceramice

Starea ceramicii este deosebit de fragmentară, datorită condițiilor specifice de peșteră, unele fragmente prezentând și urme de rulare.

Totuși s-au putut reconstitui o serie de forme ceramice după cum urmează:

I. Străchini: în cadrul acestei categorii, am identificat tipul bitronconic, cu următoarele variante:

I.a. cu partea superioară dreaptă și buza ușor teșită în partea superioară (Pl. III/1, 3)

I.c. cu buză dreaptă, corp ușor bombat (Pl. III/2)

I.d. cu buză evazată (Roman 1976, Pl. 105/8, 10)

Și tipul tronconic:

I.e. de mici dimensiuni, cu profil oblic (Pl. III/4)

II. **Castroane:** cu buză rotujită, profil oblic (Pl. III/5)

III. **Oale:**

III.a. corp bombat, buza ușor evazată (Pl. IV/3, 4)

III.b. corp bombat, buză puternic evazată (Pl. IV/1, 2)

IV. **Amfore:**

IV.a. cu gât drept și scurt, corp bombat (Pl. V/1)

IV.b. cu gât înalt și margine ușor evazată (Roman 1976, p. 49; Pl. 106/fg. 2, 4, 16)

V. **Boluri:** cu corp bombat (Pl. VI/1)

VI. **Căni:** cu toartă supraînălțată (Pl. V/2, 3)

VII. **Canite:** fund drept, umăr bombat, margine oblică cu *cioc*, toartă supraînălțată (Roman 1976, p. 21, 49; Pl. 107/fg. 3)

VIII. **Cești:**

VIII.a. cu margine dreaptă, toartă supraînălțată (Roman 1976, p. 49; Pl. 105/fg. 2, 17)

VIII.b. cu fund drept, toartă în bandă supraînălțată (Roman 1976, p. 20, 49; pl. 107/fg. 2)

VIII.c. cu corp emisferic, fund rotunjit, gât în formă de pâlnie (Roman 1976, p. 20, 49; Pl. 107/fg. 1)

VIII.d. cu margine ușor evazată, toartă supraînălțată (Roman 1976, p. 49; Pl. 105/fg. 15)

IX. **Pahare:**

IX.a. cu gura în formă de pâlnie (Roman 1976, p. 21; Pl. 107/fg. 4)

IX.b. gura ușor evazată (Pl. VI/3)

IX.c. profil oblic (Pl. VI/2)

X. **Vas de provizii de mari dimensiuni:** (Pl. VI/4, vezi și Roman 1976, p. 49; Pl. 108/fg. 1, 2)

XI. **Vase ce imită forme de metal** (Roman 1976, p. 49; Pl. 106/fg. 3)

5. Torțile

În cadrul ceramicii de la Romanești - *Peștera cu Apă*, torțile sunt ușor supraînălțate, aparțin doar categoriei așa numite: *de apucat* nefiind identificate tipuri de torți folosite pentru agățat. Ele sunt:

a. torți în bandă lată (Pl. V/2, 3)

b. torți sub formă de panglică (Roman 1976, Pl. 35/fg. 13)

c. torți cu butoni (Roman 1976, pl. 107/fg. 7)

6. Ornamentarea vaselor

Deosebit de variată, ornamentarea vaselor cuprinde trei tehnici decorative: prin adâncire, în relief și prin încrustație cuprinzând următoarele tipuri de decoruri:

- **incizia:** reprezintă tipul de decor principal și este reprezentat prin linii subțiri sau șanțulețe late și adânci, nefiind identificate striuri.

- **canelura:** este slab reprezentată, ea apărând în cadrul unui singur fragment ceramic.

- **impresiunea:** este realizată prin apăsare piezișă sau uneori perpendiculară, repetată strâns (*Furchenstrich*), sau mai rară.

- în cadrul decorurilor în relief, la Românești - *Peștera cu apă*, întâlnim: **brâuri, proeminente și aplicații gen boabe de linte** (*Linsenkeramik*).

- **incrustația**: este realizată cu o pastă albă, nefiind identificată deocamdată natura materialului. În general se consideră, că incrustația, reprezintă un element principal în ornamentație¹⁴, nepăstrarea ei fiind datorată acidității solului sau în peșteri, datorită depunerilor acide din planșeu¹⁵. La Românești *Peștera cu Apă*, am identificat 5 fragmente ceramice ce păstrau urme de incrustație, atât în cazul decorurilor incizate cât și a celor prin împunsături succesive.

Aceste tipuri de decor formează o gamă largă de motive ornamentale¹⁶ după cum urmează:

A. **Triunghiul** apare frecvent fiind realizat atât prin incizie (Pl. VII/1, 3) cât și prin șiruri de împunsături succesive (Pl. VII/2, 4) în următoarele cazuri:

- A.1. cu laturile marcate (Pl. VII/3).
- A.2. triunghiuri îngropate (Pl. VII/1, 4)
- A.3. triunghiuri realizate din franjuri (Pl. VII/2)

B. **Benzile hașurate** sunt realizate exclusiv prin incizie.

Hașurarea este realizată în mai multe tipuri: orizontal (Pl. VII/5, 8); vertical (Pl. VII/7); oblic (Pl. VII/5) sau în rețea regulată (Pl. VII/6). După modul de dispunere al benzii acestea sunt:

- B.1. orizontale (Pl. VII/6, 7)
- B.2. verticale (Pl. VII/5)
- B.3. oblice (Pl. VII/5, 8)

C. **Benzile incizate** sunt de asemenea realizate doar prin incizie. Hașurarea acestora cuprinde mai multe variante: vertical (Pl. VIII/7); orizontal (Pl. VIII/1); oblic (Pl. VIII/1, 2, 3, 4, 6, 7); rețea regulată (Pl. VIII/6) sau neregulată (Pl. VIII/5).

După modul de dispunere se împart în:

- C.1. orizontale (Pl. VIII/1)
- C.2. verticale (Pl. VIII/2, 6)
- C.3. oblice (Pl. VIII/1, 3, 6)
- C.4. în zig-zag (Pl. VIII/7)
- C.5. unghiular (Pl. VIII/5)

D. **Scheletul de pește** este realizat atât prin incizie (Pl. IX/1, 2), cât și prin impresiune (Pl. IX/3). Într-un singur caz acest motiv este dispus pe interiorul vasului, pe buza evazată (Pl. IX/3). După rolul său ornamental:

- D.1. se află în alternanță cu alte motive ornamentale (Pl. IX/1)
- D.2. formează manșeta ornamentală (Pl. IX/3)

E. **Ramura de brad** folosește ca tehnică incizia, fiind de două tipuri:

- E.1. cu linie mediană (Pl. IX/1, 5)

- E.2. fără linie mediană (Pl. IX/4)
- F. **Rețelele** sunt incizate, dispuse:
  - F.1. neregulat, în cele mai multe cazuri (Pl. IX/7, 8)
  - F.2. regulat (Pl. IX/6)
- G. **Tabla de șah** este realizată atât prin incizie (Pl. X/1, 2, 3) dar și prin impresiune cu puncte (Pl. III/2)
  - G.1. alternează cu alte motive ornamentale (Pl. X/1, 2, 3)
- H. **Motiv în forma literei X** apare într-un singur caz, fiind realizat prin impresiune (Pl. X/4)
- I. **Rombul** apare într-un singur caz, realizat prin incizie, având însă un rol important în evoluția culturii și în încadrarea cronologică a sitului.
  - I.1. șir de romburi hașurate în rețea (Pl. X/5)
- J. **Șiruri de impresiuni prin puncte** apar destul de frecvent fiind de două tipuri:
  - J.1. șiruri orizontale paralele (Pl. XI/3, 4, 5)
  - J.2. șiruri formând rețele neregulate (Pl. XI/1, 2)
- K. **Motivele canelate** sunt foarte rare, apar într-un singur caz, formând metope ornamentale prin alternanță de caneluri oblice și în zig-zag (Pl. IV/2).
- L. **Aplicațiile plastice - boabe de linte** sunt apariții frecvente atât pe exteriorul vasului (Pl. XII/1-5), cât și pe interiorul acestora (Pl. V/3); ele separă motive ornamentale (Pl. XII/4, 5) sau acoperă un motiv ornamental (Pl. XII/1, 2; Pl. V/3). După tipul de dispunere sunt:
  - L.1. șiruri orizontale (Pl. XII/1, 2)
  - L.2. șiruri verticale (Pl. XII/3)
  - L.3. șiruri oblice (Pl. XII/1)
  - L.4. dispuse neregulat (Pl. V/3; Pl. XII/4, 5)
- M. **Brăurile** sunt apariții rare, dispuse imediat sub buza vasului fiind ornamentate cu creștături (Pl. XIII/4, 5).
- N. **Butonii** apar în două cazuri: dispus sub buza vasului sau pe pântec
  - N.1. rotund (Pl. XIII/2)
  - N.2. oval, decorat cu creștături (Pl. XIII/1)
- O. **Potcoave în relief** (Roman 1976, Pl. 106/fg. 9-10)
- P. **Perforațiile**, de asemenea rare, au rol exclusiv uzual (probabil pentru agățat, Pl. XIII/3).

7. Încadrare cronologică. Concluzii

Locuirea Coțofeni de la Românești - *Peștera cu Apă*, se înscrie în faza a III-a¹⁷ a culturii. Dat fiind procesul de regionalizare¹⁸ întâlnit în această fază de evoluție, elementele specifice Banatului se întâlnesc și în ceramica de aici: căni și cești cu toarta în bandă supraînălțate, străchini evazate, amfore cu gât înalt sau vase de mari dimensiuni.

În cadrul ornamentației se remarcă abundența ceramicii decorate cu împunsături succesive, pe lângă cea incizată, dintre motivele specifice menționăm: inciziile în rețea, tabla de șah, brăurile, proeminențele, șirurile de boabe de linte, având analogii în toate așezările bănățene de faza III, alături de motivele cu răspândire generală: benzi, ramura de brad, scheletul de pește etc.

Situarea sitului la contactul cu Transilvania face simțite aici unele influențe transilvănene ale culturii Coțofeni cum ar fi: ceramica neagră bine lustruită, vase ce imită formele de metal (tip XI), cu analogii la: Sebeș - *Râpa Roșie*¹⁹ sau Călnic²⁰ sau în ornamentație: triunghiuri realizate din franjuri (tip A.3.), cu analogii la Răchita - *Vârful Zăpozi*²¹, Poiana Ampoiului - *Piatra Corbului*²² sau Meteș - *Piatra Peșterii*²³.

Apariția șirurilor de romburi sau a benzilor în rețea, în ceramica de aici, cu proveniență din mediul Kostolac târziu și Vucedol²⁴, ce apar în Banat la Dubova - *Cuina Turcului*²⁵ și Cuptoare - *Piatra Ilișovii*²⁶ arată părundera acestor influențe spre Transilvania, unde ajung la un orizont post Coțofeni III c, în grupul Livezile²⁷. Având în vedere aceste aspecte încadrăm locuirea Coțofeni de la Românești - *Peștera cu Apă*, la un orizont Coțofeni III b - III c, probabil marcând finalul culturii Coțofeni în NE Banatului.

NOTE

¹ Orghidan și colab. 1984, p. 119 *sqq*

² Goran 1982, p. 173

³ *Ibidem*

⁴ Orghidan și colab. 1984, p. 119

⁵ Roman 1976, p. 84

⁶ *Ibidem*; Boroneaș 1966, p. 335; Boroneaș 2000, p. 92

⁷ Orghidan și colab. 1984, p. 119

⁸ Rogozea 1994, p. 155; Munteanu 1995, p. 145

⁹ Rogozea 1994, Pl. 1

¹⁰ Ceramica Tiszapolgar din campania 1948 a fost publicată: Moga, Bochiș 2001, p. 83-93

¹¹ Roman 1976, Pl. 105-108

¹² Studiul acestor materiale ne-a fost facilitat de Institutul Român de Tracologie, filiala Banat (domnii Florin Medelet și Petru Rogozea) și Muzeul Banatului din Timișoara (domnii Florin Drașovean și Valentin Cedică), cărora le mulțumim și pe această cale.

¹³ Despre existența particulelor de mică în zăcămintele de argilă vezi și Ciută și colab. 2000, p. 107

¹⁴ Roman 1976, p. 25; Ciugudean 2000, p. 26 *sq*; Petrescu 2000, p. 60

¹⁵ Petrescu 2000, p. 60

¹⁶ în cadrul ornamentării ceramicii am folosit terminologia elaborată de P. I. Roman în monografia culturii Coțofeni (Roman 1976, p. 26 *sqq*)

¹⁷ Roman 1976, p. 49

¹⁸ *Ibidem*, p. 43

¹⁹ *Ibidem*, Pl. 32/4

²⁰ *Ibidem*, Pl. 32/5-7

²¹ *Ibidem*, Pl. 36/11-12

²² Ciugudean 2000, Pl. 72/6, Pl. 73/8-9, Pl. 74/3, Pl. 77/2

²³ *Ibidem*, Pl. 79/1-2, Pl. 80/1

²⁴ Vucedol 1988, kat. 45, 87; Tasić 1995, Pl. 10/83, Pl. 26/6

²⁵ Boroneaș 1966, fg. 2/9

²⁶ Kalmar-Maxim 1993, fg. 3 LP; LY

²⁷ Ciugudean 1997, fg. 15/10, fg. 16/1-3,6-7; manifestările de acest tip din Transilvania au fost denumite și Coțofeni IV

BIBLIOGRAFIE

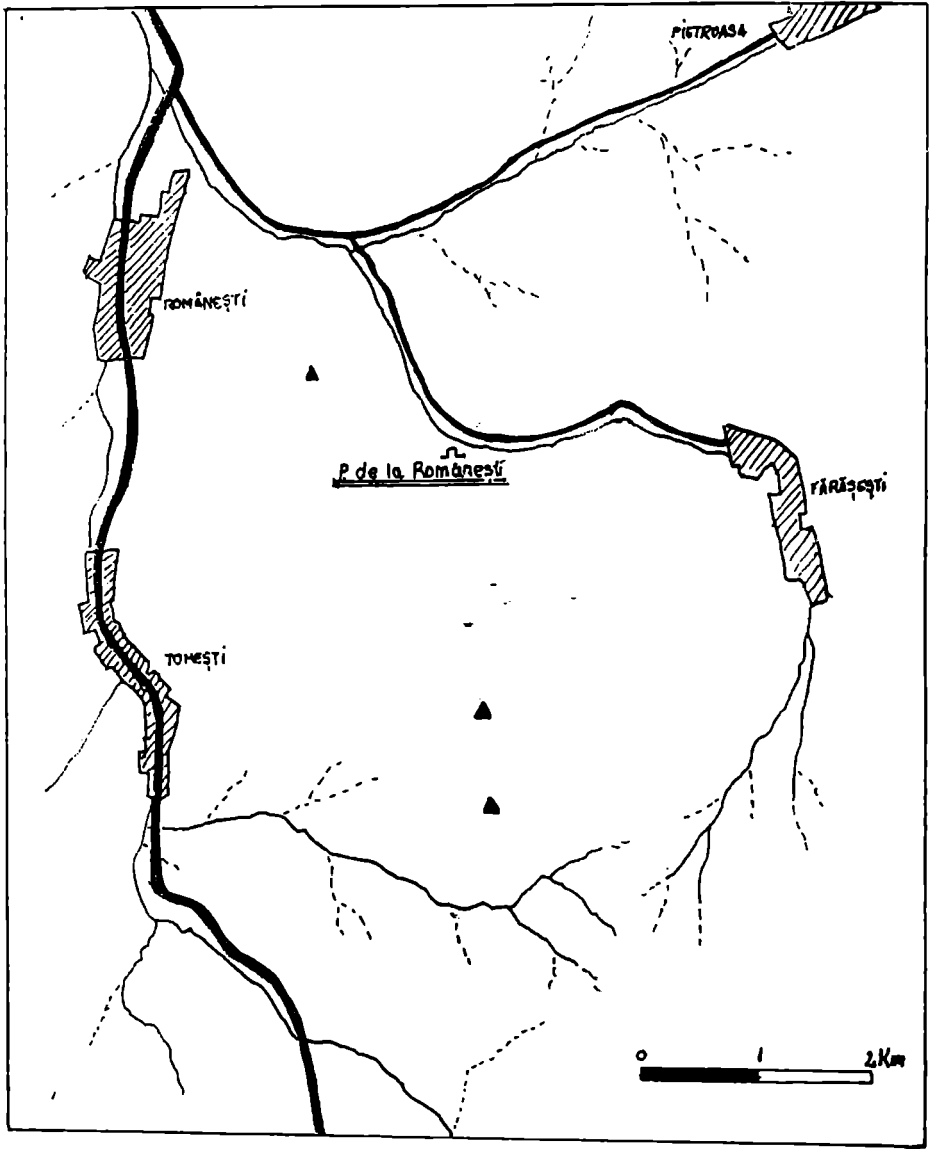
- Boroneanț 1966 V. Boroneanț, *Cultura Kostolač de la Cuina Turcului*, în *SCIV*, tom 17, nr. 2, p. 345-353
- Boroneanț 2000 V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 3
- Ciugudean 2000 H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, *BHAB*, XXVI, Timișoara, 2000, p. 3
- Ciugudean 1997 H. Ciugudean, *Cercetări privind epoca bronzului și prima vârstă a fierului în Transilvania*, Alba Iulia, 1997
- Ciută și colab. 2000 M. Ciută, D. Anghel, D. Sabău, *Considerații cu privire la tehnologia de confecționare a ceramicii culturii Preciș*, în *Apulum*, XXXVII, 1, 2000, p. 103-132
- Goran 1982 C. Goran, *Catalogul sistematic al peșterilor din România*, București, 1982, p. 173
- Kalmar-Maxim 1993 Z. Kalmar-Maxim, *Prelucrarea datelor arheologice de la Piatra Ilișovii cu ajutorul calculatorului*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p. 11-20
- Moga-Bochiș 2001 M. Moga, B. Bochiș, *Ceramica Tiszapolgar de la Românești - Peștera cu Apă (com. Curtea, jud. Timiș). Săpături - Marius Moga, 1948*, în *AnB*, IX, 2001, p. 83-93
- Munteanu 1995 M. Munteanu, *Considerații antropologice asupra unor oase umane provenite din Peștera de la Românești (jud. Timiș)*, în *Banatica*, 13, 1, 1995, p. 145-148
- Orghidan și colab. 1984 T. Orghidan, Șt. Negrea, Gh. Racoviță, C. Lascu, *Peșteri din România*, București, 1984, p. 119 sqq
- Petrescu 2000 S. M. Petrescu, *Locuirea umană a peșterilor din Banat până în epoca romană*, *BHAB*, XXVII, Timișoara, 2000, p. 60
- Rogozea 1994 P. Rogozea, *New archeological finds in the Cave from Românești, Timiș County*, în *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C) in South-Eastern Europe*, Alba Iulia, 1994, p. 155-166
- Roman 1976 P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976
- Tasič 1995 N. Tasič, *Eneolithic Cultures of Central and West Balkans*, Belgrad, 1995
- Vucedol 1988 *Vucedol, three thousand years B.C.*, Muzejski prostor, Zagreb, 1988

**THE COȚOFENI POTTERY
FROM ROMÂNEȘTI - PEȘTERA CU APĂ
(COMM. CURTEA, TIMIȘ COUNTY)**

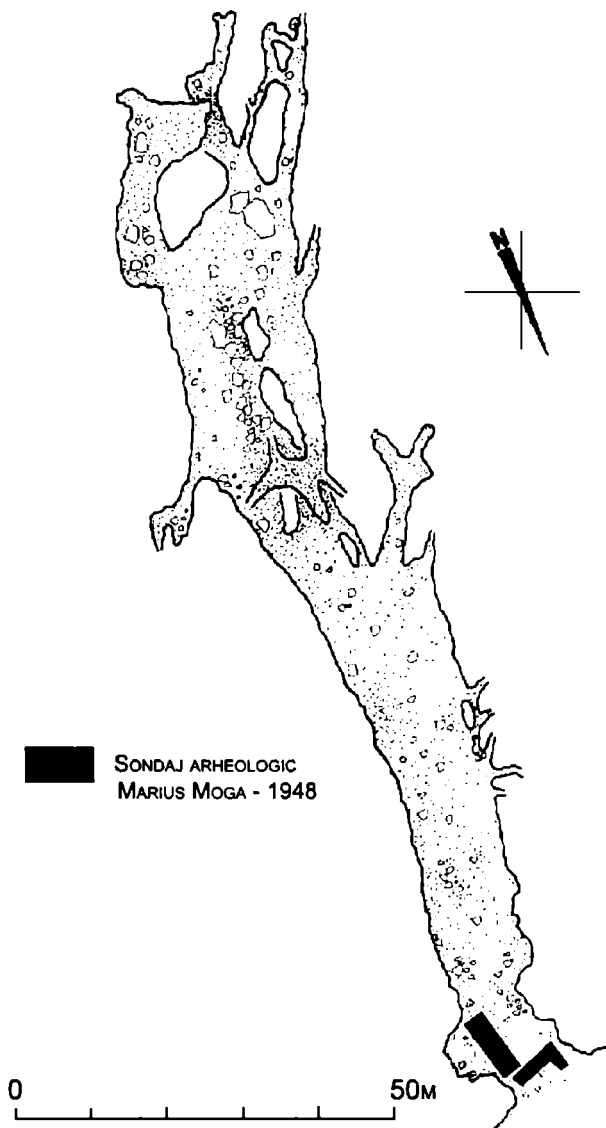
Summary

Peștera cu Apă from Românești is located in the eastern part of Timiș County. The cave was the subject of different archaeological excavations: Marius Moga in 1948, Ion Stratan and Florea Mogoșanu between 1960-1961 and Florin Drașovean, Petru Rogozea and Florin Gogâltan in 1991. The Coțofeni pottery analyzed in this article comes from Marius Moga's excavation in 1948. The materials represent the final of the Coțofeni culture in north eastern Banat, the relative chronology: Coțofeni III b - III c.

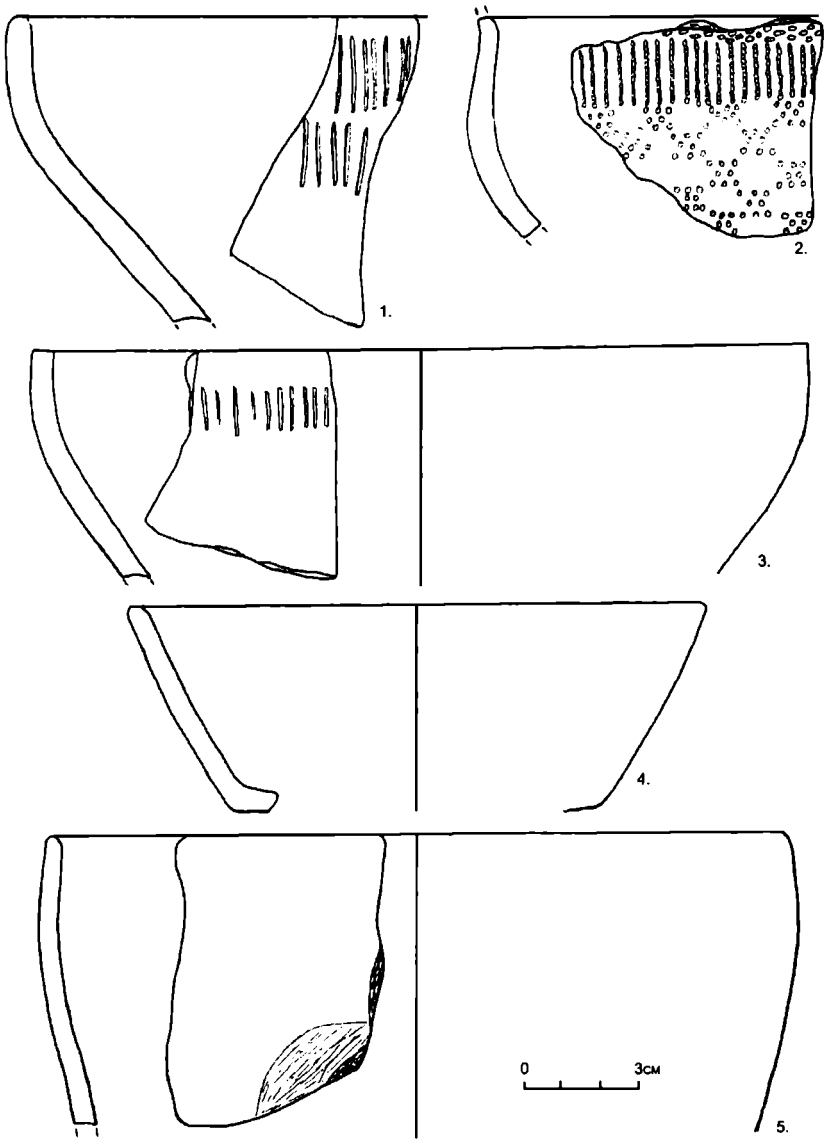

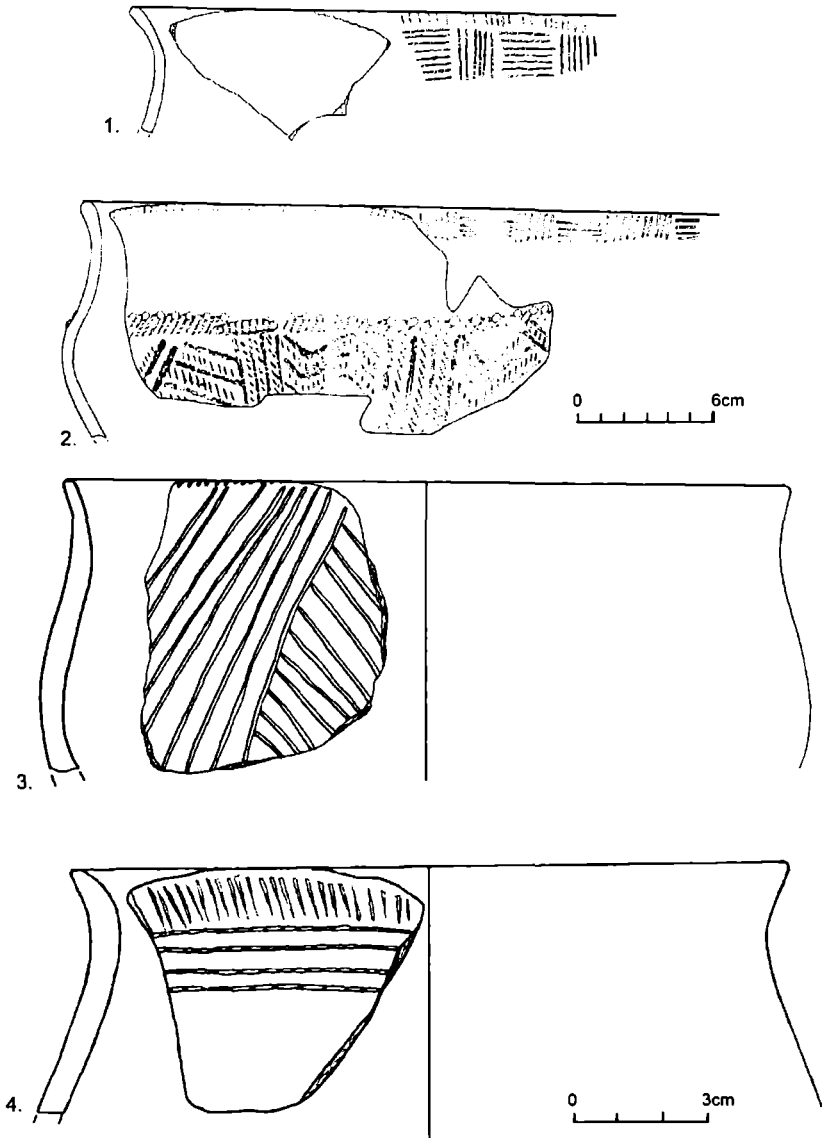
Pl. I. Bazinul superior al râului Bega. Localizarea Peșterii cu Apă (după Orghidan și colab. 1984, p. 120, fig. 32) / The map of the cave area

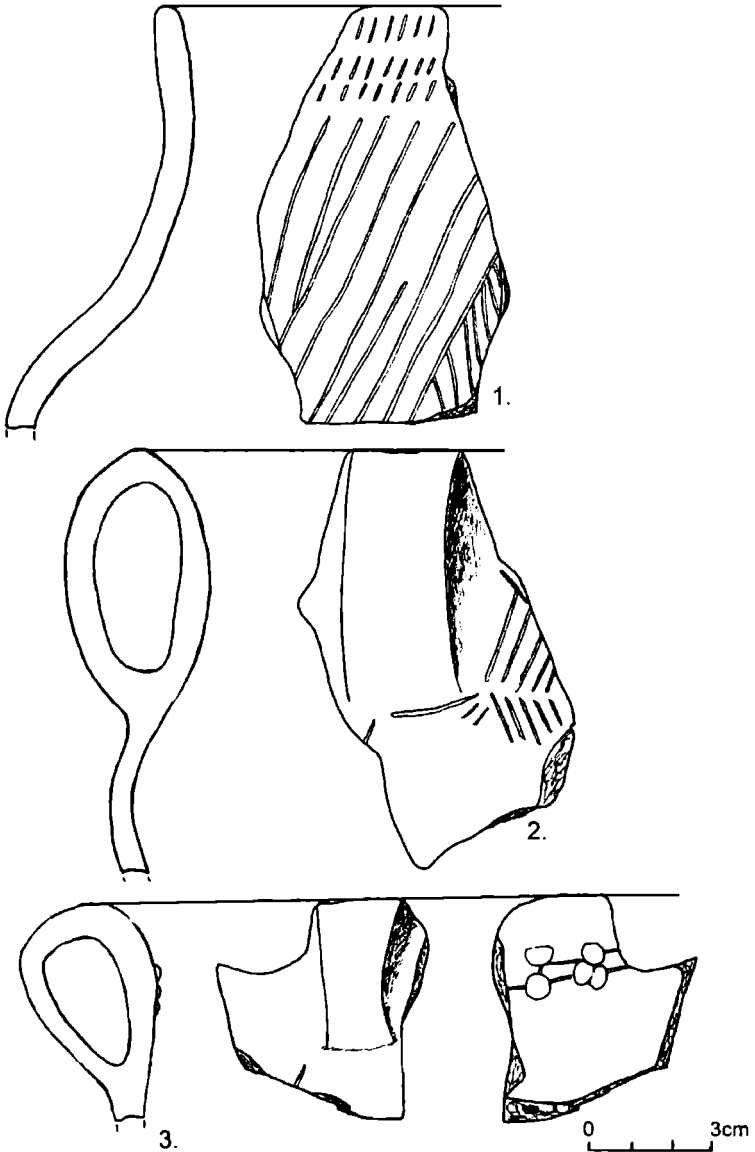
Pl. II. Peștera cu Apă. Amplasarea săpăturilor arheologice/The location of the trenches

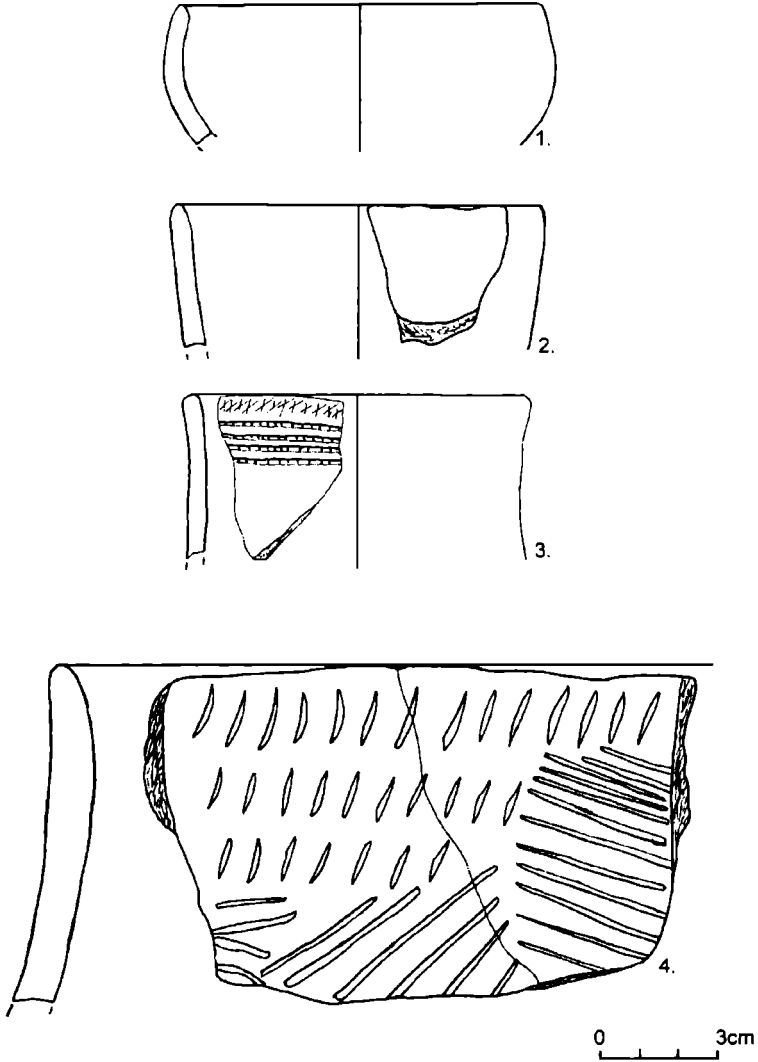
Pl. III. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

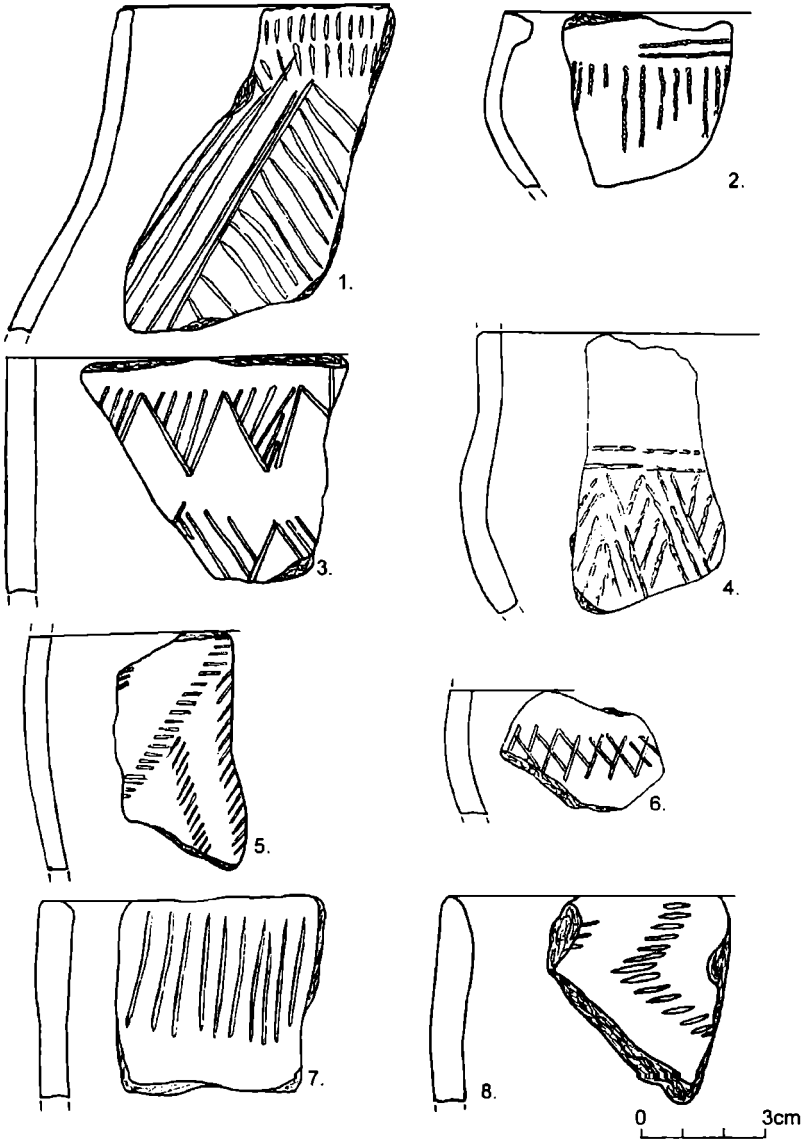
Pl. IV. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

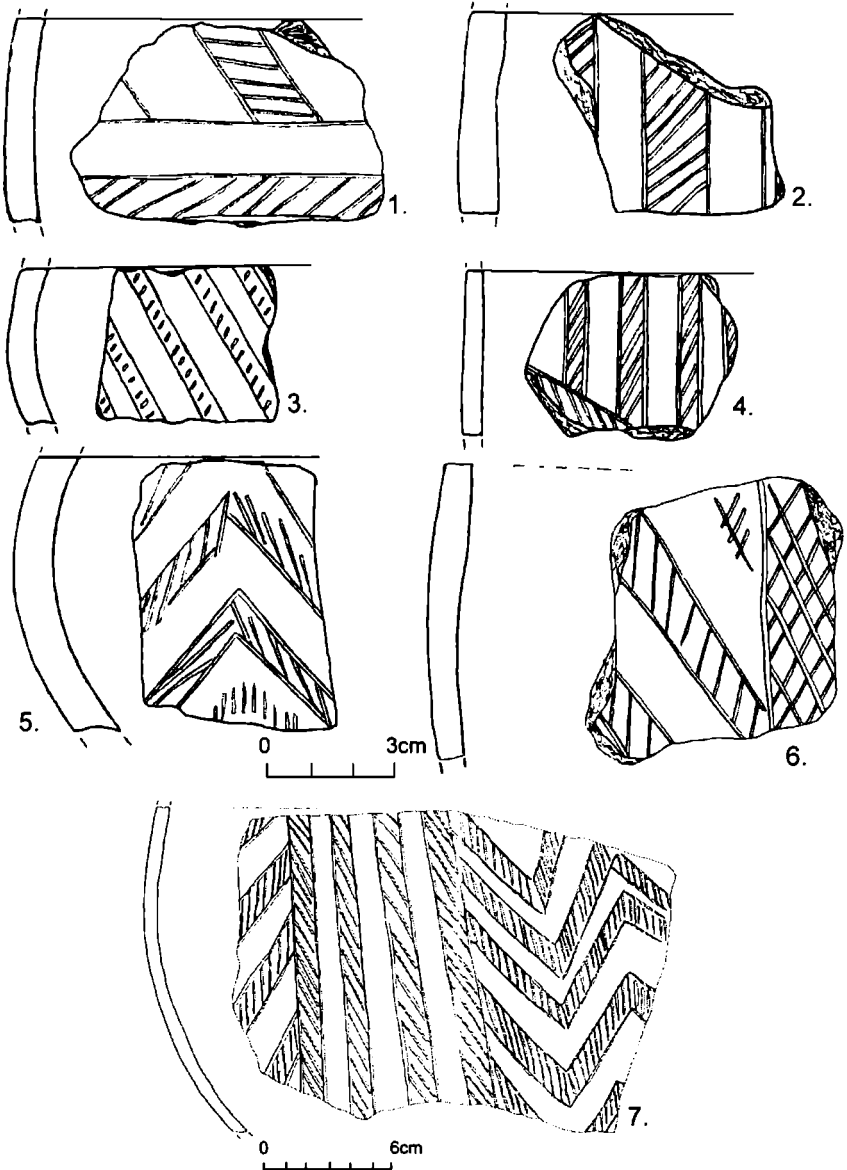
Pl. V. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

Pl. VI. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

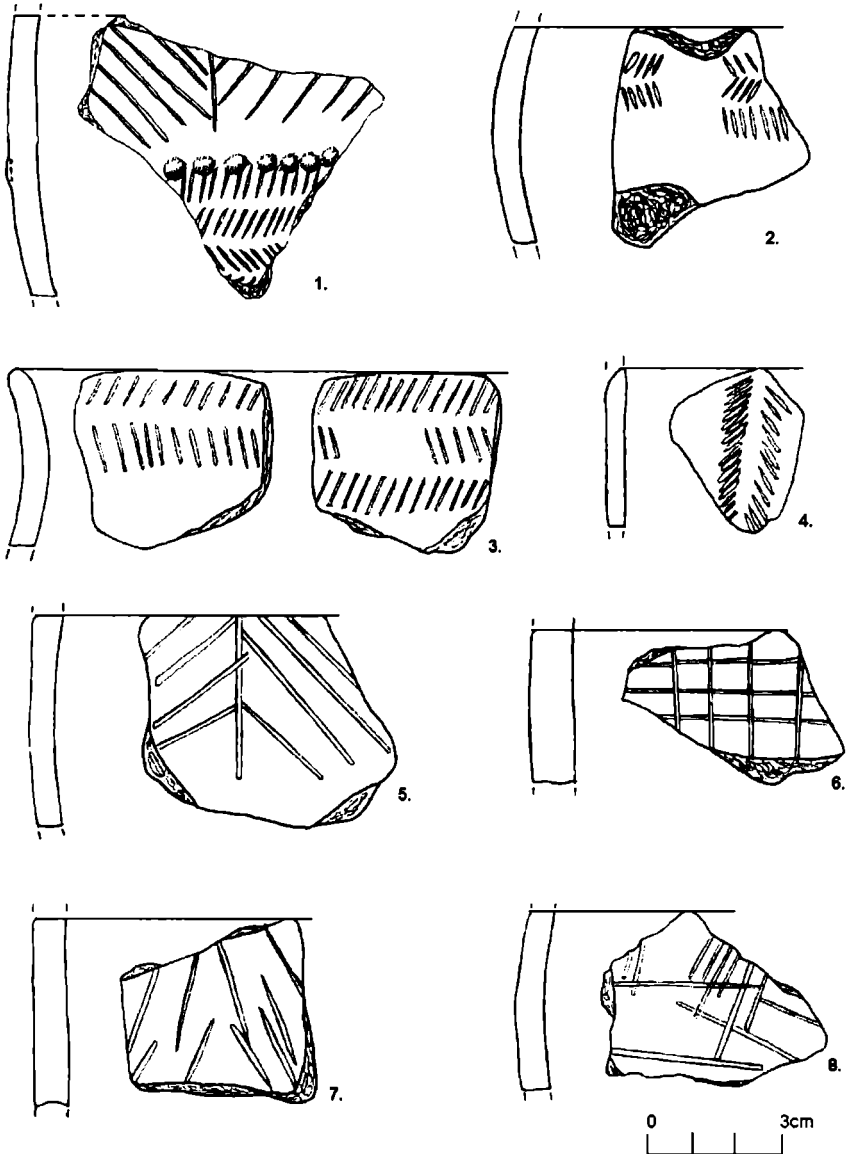

Pl. VII. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

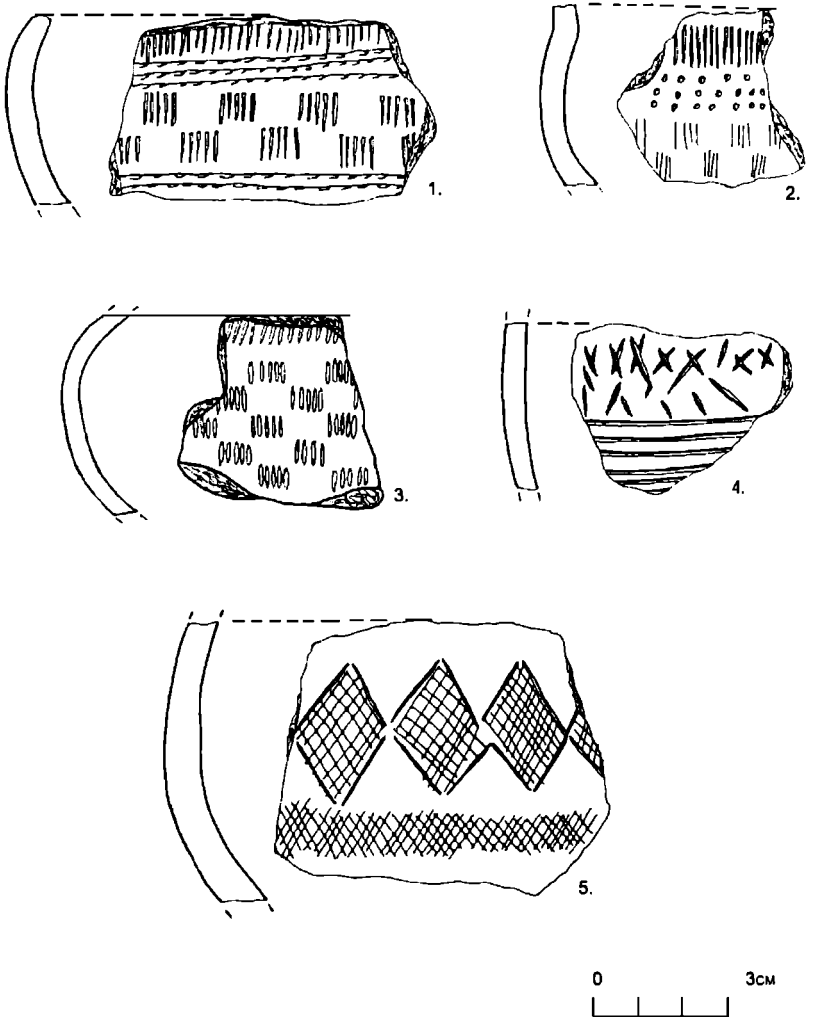

Pl. VIII. Ceramică Coțofeni din Peștera cu Apă. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

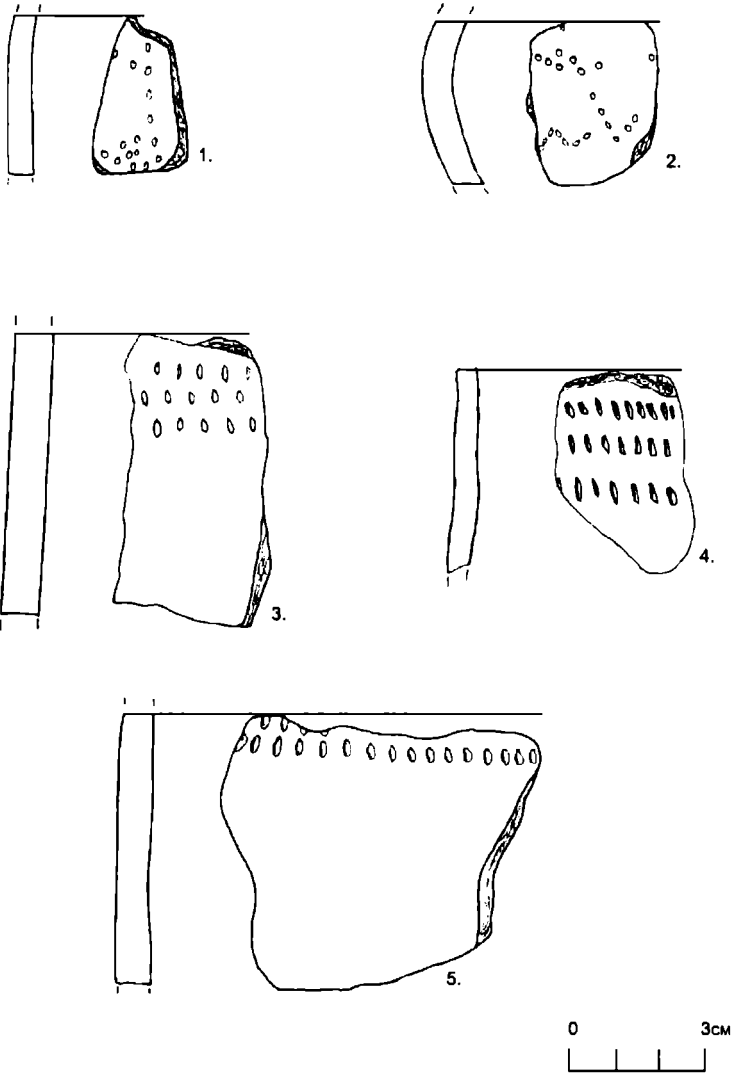

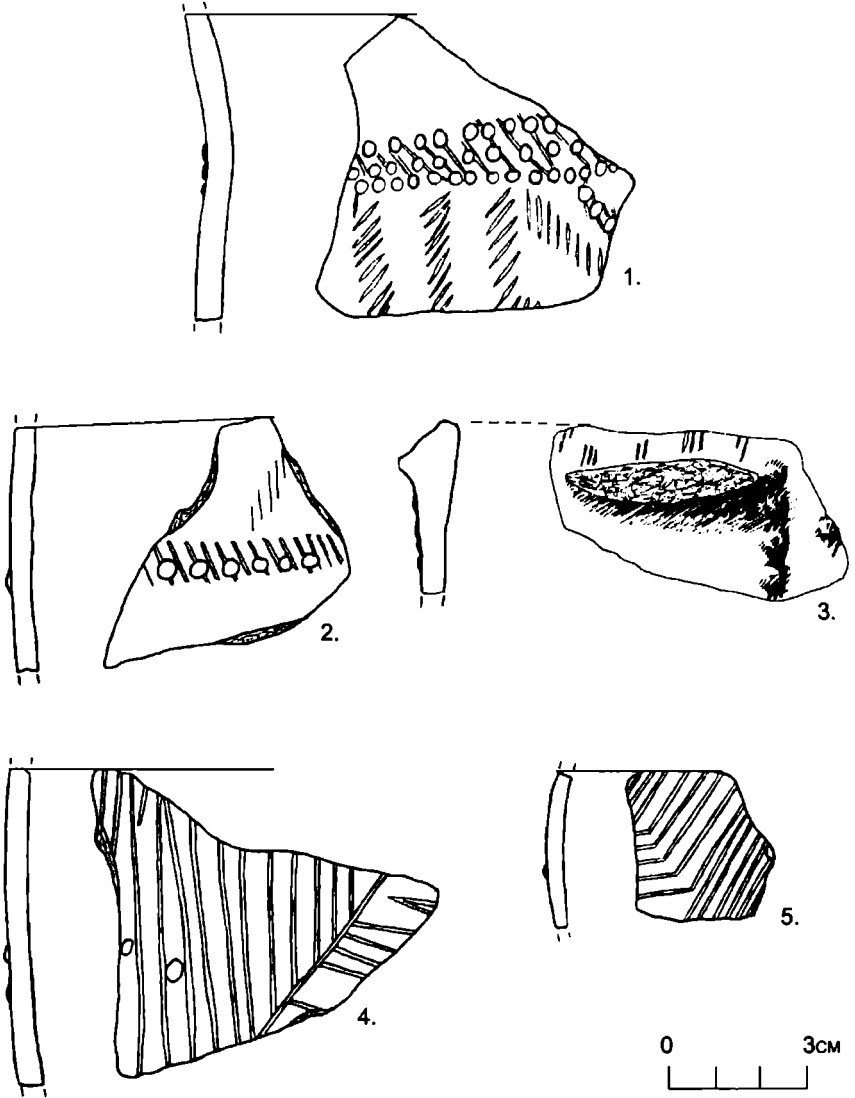
Pl. IX. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

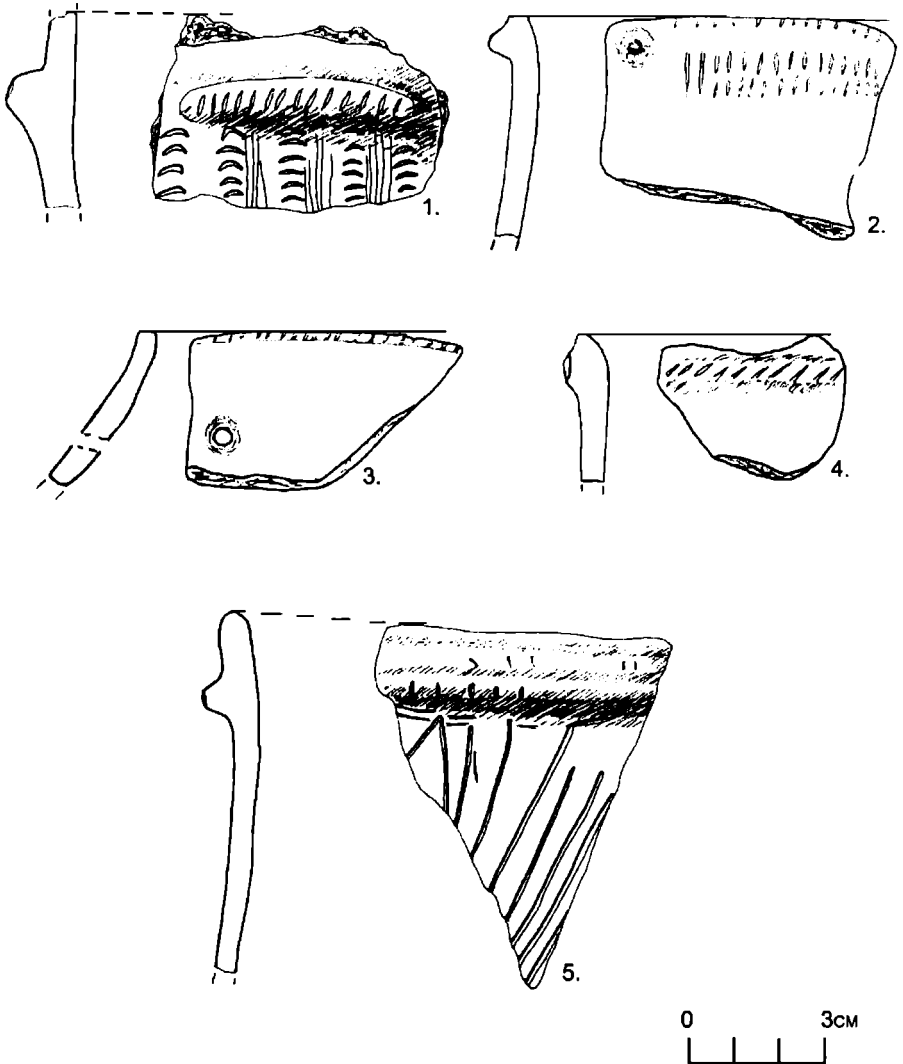
Pl. X. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

Pl. XI. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

Pl. XII. Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948

Pl. XIII Ceramică Coțofeni din *Peștera cu Apă*. Campania 1948/Coțofeni pottery from the cave. The campaign of 1948